

4. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. “Про Стратегію національної безпеки України” [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

6. Резнікова О. Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз [Електронний ресурс] / О. Резнікова // Віче: журнал Верховної Ради України. – 2015. – № 5 (березень). – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4629>

7. Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей : матеріали кругл. столу (Київ, 6 берез. 2012 р.) / за ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, Г. П. Ситника. – К. : НАДУ, 2012. – 159 с.

8. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д. т. н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К. : Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, 2012. – 72 с.

УДК 347.77;351

С. Ю. Зоря, здобувач кафедри економічної теорії та фінансів Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Розглянуто стан та особливості функціонування чинного нормативно-правового забезпечення у сфері державного регулювання інтелектуальної власності України. Виявлено основні проблеми та запропоновано раціональні напрями вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: державне регулювання; інтелектуальна власність; нормативно-правове забезпечення; проблеми у сфері інтелектуальної власності; шляхи вдосконалення.

The article discusses the status and details of current regulatory support for the state regulation intellectual property of Ukraine. The basic problems are identified, and the relevant areas for improvement of the national legislation on intellectual property are suggested.

Key words: state regulation; intellectual property; regulatory support; issues of intellectual property; ways of improvement.

© С. Ю. Зоря, 2015

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні на державному рівні здійснено низку заходів, що спрямовані на посилення охорони прав інтелектуальної власності. Законодавство у сфері інтелектуальної власності України спрямоване на захист інтересів творців інтелектуальних товарів та послуг за рахунок надання визначених, обмежених у часі прав, які дозволяють здійснювати контроль за використанням власної творчої діяльності.

Тому нормативно-правова база України у галузі інтелектуальної власності розвивається, постійно змінюється, адаптується до світового законодавства, поповнюється новими нормативними актами, які можуть захистити вітчизняного виробника і закордонного інвестора від постійного зростання правопорушень у цій сфері.

Проте нині в Україні ще є невирішені проблеми у сфері державного регулювання інтелектуальної власності, які негативно впливають на розвиток законодавчого забезпечення й загалом на функціонування сфери інтелектуальної власності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження теоретико-практичних аспектів галузі інтелектуальної власності присвячено праці таких вітчизняних учених: О. Алімов, Г. Андрощук, В. Беседін, С. Бондаренко, О. Бутнік-Сіверський, М. Гуревич, В. Дроб'язко, Ю. Капіца, О. Підпригора, А. Чухно та ін. [1, 10].

У дослідженнях цих науковців детально розглядається сутність, об'єкти, суб'єкти державного регулювання інтелектуальної власності, методологічні підходи до державного регулювання інтелектуальної власності в Україні. Проте немає детального дослідження актуальних проблем та потенційних шляхів удосконалення законодавства України у сфері інтелектуальної власності.

Мета статті – виявити проблеми державного регулювання та шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності, визначити її нормативно-правові аспекти.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років постійно зростає значення інтелектуальної власності в Україні й відповідно українське суспільство поступово починає розуміти цінність інтелектуальної власності як важливого людського капіталу. Через те і збільшується кількість випадків, коли інтелектуальна власність стає об'єктом недозволеного використання і тому потребує ефективної охорони, надійного нормативно-правового забезпечення.

Зважаючи на те, що інтелектуальна власність визначає стратегію соціального й економічного розвитку країни, посилення її правової охорони необхідне.

Нормативно-правова база сфери інтелектуальної власності є розгалуженою системою і складається з:

- Конституції України;
- Кодексів України (Цивільний Кодекс, Господарський кодекс, Цивільний процесуальний кодекс, Митний Кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс, Кримінальний процесуальний кодекс);
- спеціальних Законів України у сфері інтелектуальної власності (наприклад, Закон України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, Закон України “Про охорону прав на промислові зразки”, Закон України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” та багато інших);
- указів Президента України;
- розпоряджень і постанов Кабінету Міністрів України;
- відомчих нормативно-правових актів;
- стандартів у сфері інтелектуальної власності;
- державних стандартів України;

- стандартів Всесвітньої організації інтелектуальної власності;
- міжнародних договорів та угод у сфері інтелектуальної власності;
- міжнародних договорів, адміністративних функцій, виконання яких покладено на Всесвітню організацію інтелектуальної власності;
- міждержавних угод та ін.

Розглянемо сутність та особливості цих складників нормативно-правової бази інтелектуальної власності. Як уже зазначалося, Конституція України є основою законодавства у сфері інтелектуальної власності, адже саме вона гарантує свободу наукової, художньої, літературної, технічної творчості та захист матеріальних і моральних інтересів, котрі виникають унаслідок різноманітних видів інтелектуальної діяльності.

Відповідно до Конституції України кожен громадянин України має право володіти, користатися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Вона передбачає неприпустимість використання чи поширення їх іншими особами без згоди правовласника за винятками, встановленими законом [2].

Отже, свобода інтелектуальної діяльності, визнання творчих доробків, їх захист є головним конституційним принципом формування відносин в інтелектуальній сфері. У цілому відносини у сфері інтелектуальної власності регулює також Цивільний кодекс України, в якому переважна більшість норм стосовно інтелектуальної власності містяться у четвертій книзі “Право інтелектуальної власності”.

Саме тут зазначено основні норми авторського права, права інтелектуальної власності на наукове відкриття, корисну модель, промисловий зразок, винахід, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин, породи тварин, раціоналізаторську пропозицію, права інтелектуальної власності на фірмове найменування, торгову марку, комерційну таємницю та географічну вказівку.

Окрім того, Цивільний кодекс визначає сутність поняття “право інтелектуальної власності”, демонструє його взаємозв’язок з правом власності на річ, визначає суб’єкти, об’єкти права тощо [3].

Отже, положення про інтелектуальну власність, передбачені Цивільним кодексом України, відповідають не тільки Конституції України, але й міжнародним договорам України у сфері інтелектуальної власності.

Необхідно зауважити, що в Україні у сфері інтелектуальної власності діє близько десяти спеціальних законів, які регулюють відносини здійснення і захисту прав на всі об’єкти права інтелектуальної власності. До того ж норми законодавства регулюють відповідні механізми, які містяться у майже ста відомчих нормативно-правових актах. Окрім цього, законодавство у сфері інтелектуальної власності містить відповідні укази Президента України та розпорядження і постанови суду.

Загалом Україна – учасник близько двадцяти багатосторонніх міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, норми яких є часткою національного законодавства України, при цьому їх адмініструє Всесвітня організація інтелектуальної власності.

Далі розглянемо сутність основних законів, які регулюють сферу інтелектуальної власності України. Наприклад, у Законі України “Про авторське право і суміжні права” зазначається, що в разі порушення авторського права й суміжних прав їх захист відбувається у порядку, встановленому цивільним, адміністративним та кримінальним законодавством [4].

Відповідно до цього Закону, відтворення, поширення та інше використання, а також ввезення в Україну без дозволу осіб, які мають авторське право і суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення є порушенням авторського права і суміжних прав, що є підставою для судового захисту.

Також слід звернути увагу на Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", який визначає, що посягання на права власника патенту вважається порушенням права власності власника й відповідно тягне за собою відповідальність. Згідно з цим суди розглядають спори про: авторство на винахід чи корисну модель; установлення власника патенту; порушення майнових прав власника патенту; укладання та виконання ліцензійних договорів; право першокористування; винагороду винахіднику; компенсації [5].

Цей Закон не розрізняє цивільно-правової, адміністративної, кримінальної відповідальності за порушення прав винахідників, хоча національне законодавство передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення патентних прав.

Закон України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" передбачає, що порушення прав власника свідоцтва тягне за собою відповідальність згідно із законодавством України. Відповідно до Закону на вимогу власника свідоцтва таке порушення має бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки [6].

Таким чином, аналіз нормативно-правового забезпечення сфери інтелектуальної власності показав, що вітчизняна законодавча база захисту прав інтелектуальної власності узгоджується із всесвітньо визнаними підходами до забезпечення такого роду захисту.

Отже, хоч останнім часом і досягнуто помітного прогресу у сфері розвитку нормативно-правового забезпечення інтелектуальної власності, повністю законодавча база з цього питання ще не сформована, а певні недосконалості негативно впливають на функціонування інтелектуальної сфери України.

Важливим недоліком є те, що спеціальні закони України не приведені у відповідність до Цивільного кодексу України, що, безперечно, негативно відображається на функціонуванні сфери інтелектуальної власності.

Окрім того, в Україні необхідною мірою не забезпечено захист біотехнологічних винаходів, а строки охорони прав інтелектуальної власності на певні об'єкти не збігаються зі строками в Європейському Союзі. Також необхідне вдосконалення митних та цивільно-правових відносин.

Визначимо проблеми вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності:

- немає чіткого алгоритму оцінки та взяття на бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності, нематеріальних активів;
- немає ефективного врегулювання охорони комп'ютерних програм як об'єктів авторського права;
- немає методики, яка б визначала розмір матеріальної шкоди, що завдається внаслідок порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- повільно розвивається система підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у бюджетних установах, організаціях та на підприємствах, діяльність яких пов'язана зі створенням та використанням об'єктів промислової власності;
- немає дійового механізму підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних країнах.

Неналежний контроль за чинним законодавством ускладнює діяльність організації колективного управління правами авторів, виконавців, виробників фонограм, які з урахуванням світового досвіду мали б виконувати визначальну роль у забезпеченні захисту авторського права і суміжних прав. Не укладаються належні договори між організаціями колективного управління згідно із Законом України “Про авторське право і суміжні права”, а в разі укладання таких договорів інколи неналежним чином виконуються їх умови. Деякими організаціями довільно визначаються ставки винагороди, що сплачуються користувачами об’єктів суміжних прав без витребування належної звітності всупереч вимогам зазначеного Закону [4].

Водночас необхідно вдосконалювати законодавство України у сфері охорони промислових зразків і корисних моделей через те, що не врегульовано питання щодо запобігання поданню заявок на винаходи в зарубіжні країни без попереднього подання заявок в Україні, що, зокрема, призводить до неконтрольованого відпливу нових технологій та їх інтелектуальних складників за кордон.

Кримінальний кодекс України не визначає відповідальності за вчинення зазначених дій, при цьому така відповідальність передбачена законодавством таких країн, як США і Великобританія [1, 72].

Потрібно вдосконалити правову охорону комерційної таємниці, службової конфіденційної інформації, укладання угод франчайзингу “ноу-хау”, визначення поняття “роялті”.

Також законодавство не може ефективно регулювати питання захисту фірмових найменувань, вартісної оцінки майнових прав інтелектуальної власності, їх відображення у бухгалтерському обліку. Не визначено порядок охорони прав на раціоналізаторські пропозиції, породи тварин, а також на фольклор, народні художні промисли, традиційні знання тощо.

Потрібно чікніше регулювати використання об’єктів права інтелектуальної власності, включаючи об’єкти, створені повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету й інших централізованих коштів.

Незадовільний стан виконання вимог законів у сфері права інтелектуальної власності та залишається високим рівень порушень зазначеного права. В Україні не ефективні положення законодавства у сфері права інтелектуальної власності та стану його правозастосування [7, 2].

Потребує вдосконалення координація міністерств з підготовки проектів нормативно-правових актів, адже дуже часто ці органи реагують із запізненням на неузгодженість положень вітчизняних законів. Потрібно запровадити ефективніший захист прав на результати наукових досліджень від їх несанкціонованого використання та інших прав інтелектуальної власності, що стає дедалі поширенішим.

Залишаються проблемними питання організації та забезпечення функціонування системи правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

До основних проблем організації та забезпечення ефективного функціонування системи охорони інтелектуальної власності в Україні слід зарахувати втрату чинності рішення уряду щодо скоординованих дій правоохоронних і контрольних органів у сфері забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.

Удосконалення потребує порядок судового розгляду спорів щодо прав інтелектуальної власності. Необхідне вжиття заходів у напрямі спеціалізації суддів з розгляду справ із зазначених питань. У зв'язку з цим існує потреба у вирішенні питання щодо належного визначення юрисдикції судів стосовно порядку розгляду справ відповідної категорії. Не в усіх судах загальної юрисдикції достатньою мірою запроваджено відповідну спеціалізацію і налагоджено навчання та підвищення кваліфікації суддів, які вирішують спірні питання, пов'язані з дотриманням прав інтелектуальної власності.

Зважаючи на недостатню кількість спеціально підготовлених суддів, ускладнюється вирішення спорів судами загальної юрисдикції та спеціалізованими судами. Суттєво ускладнено розгляд спорів щодо дотримання прав інтелектуальної власності, що пов'язане передусім із законодавчо закріпленою процедурою ведення процесу у справах стосовно визнання недійсними охоронних документів, а також рішень щодо їх видачі у судах різних юрисдикцій.

Зазначимо, що недоліки у розробленні проектів нормативних актів і застосуванні законодавства, діяльності державних органів є також наслідком неналежного громадського контролю за діяльністю в цій сфері.

Також для України характерна недооцінка в суспільстві значущості захисту прав інтелектуальної власності. Таке явище – наслідок культурно-етичної спадщини минулого.

Проблеми забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні спричинені браком кваліфікованих фахівців з цих питань, що потребують великого обсягу спеціальних теоретичних знань та практичного досвіду.

Далі визначимо потенційні шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Насамперед слід забезпечити розгляд проектів законів у сфері інтелектуальної власності, метою яких є приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних договорів.

Загалом потрібно активно розвивати правове поле з питань інтелектуальної власності: вносити зміни до певних законодавчих актів з питань інтелектуальної власності та проводити роботу з нівелювання неузгодженостей окремих нормативно-правових актів. Слід запровадити дійовий громадський контроль за застосуванням положень законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Необхідно вдосконалювати захист прав інтелектуальної власності у судовому порядку та вживати заходів зі спеціалізації суддів, що розглядають справи про порушення прав інтелектуальної власності.

Для вдосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності потрібна організація управління та розвиток інфраструктури у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Наприклад, для налагодження ефективного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності суб'єктами господарювання потрібно:

- розширити штатну чисельність структурного підрозділу з питань інтелектуальної власності Державної митної служби України;
- організувати продуктивну діяльність державних інспекторів з питань інтелектуальної власності у регіонах України;
- ефективно провести інвентаризацію таємних винаходів колишнього Радянського Союзу та винаходів із грифом “Для службового користування”;

– стимулювати ефективність діяльності регіональних центрів науково-технічної та економічної інформації, які надають інформаційні та консультаційні послуги у сфері інтелектуальної власності;

– забезпечувати розробку планів проведення заходів у ЗМІ, які сприяють формуванню в українського населення поваги до прав інтелектуальної власності суб'єктів цих прав;

– сприяти формуванню правової культури в населення;

– активно надавати можливість здобуття освіти у сфері інтелектуальної власності за державним замовленням для працівників місцевих і центральних органів виконавчої влади, працівників правоохоронних органів, суддів тощо;

– удосконалювати економічні методи захисту інтелектуальної власності (розробка системи економічних стимулів, методики визначення завданої шкоди, підтримка патентування та просування українських винаходів за кордоном).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведений аналіз стану законодавства України у сфері інтелектуальної власності показав певні прогалини у системі нормативно-правового забезпечення цієї сфери. Виявлені недоліки негативно впливають на розвиток інтелектуальної сфери, що сприяє зниженню інноваційного розвитку України загалом.

Проте зазначимо, що для законодавства України у сфері інтелектуальної власності характерні загальносвітові тенденції, адже наша держава спрямовує свою політику на приєднання до Європейського Союзу.

Таким чином, запропоновані заходи вдосконалення законодавства України у сфері інтелектуальної власності сприятимуть розвитку цієї галузі.

Список використаних джерел:

1. Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: галузеві аспекти : [монографія] / О. П. Орлюк, О. Д. Святоцький, Т. С. Демченко та ін. – К. : НДПВ АПрН України, 2012. – 416 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

4. Про авторські і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.

6. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.

7. Процок Т. І. Проблеми законодавства в області інтелектуальної власності та перспективи його розвитку / Процок Т. І. – Пирятин, 2013. – 21 с.